

A székely tánclépés

A magyarság táncairól sokat tanulhattunk Réthei Prikkel Marián alapvető könyvéből (1924). Azonban a részleteket illetően igen sok tennivalónk maradt még. Az egyes táncok mozdulatairól pedig pontos leírást nem kaptunk benne. Különösen bizonytalan és sokféle ellenmondásba ütköző az a részlet, amely az erdélyi magyarság táncaival foglalkozik.

Erdélyi tapasztalataim alapján régóta megállapíthattam, hogy a legalaposabb és leghelyesebb leírás erre vonatkozólag még ma is csak az, amit 1909-ben Seprődi János tanár közölt az Erdélyi Múzeumban. Szerinte kétféle magyar néptánc van Erdélyben: a csúrdöngölő és a hármastánc. Igen helyesen látja, hogy az úri nép lassú csárdását a székely egyáltalán nem ismeri.

Ha a tánc alapelemeit keressük, egyelőre mellőznünk kell a csúrdöngölő bonyolódott cifrázatait. Induljunk ki tehát az egyszerűbb, de általánosabb hármastáncból, ahogy azt Seprődi leírta.

„Az a lassú tánc, amellyel a kibédiek rendes tánca kezdődik, sem zenéjében, sem mozdulataiban nem azonos a lassú csárdással. Benne a párok nem oldalt mozognak, mint az úri táncban, hanem hátrafelé megy a lány s utána a legény, az egész haladás pedig körben történik, jobbról balra. A legény apró lépésekben jártatja táncosát – innen a jártatós elnevezés – s csak néha tesz egy-egy kisebb fordulatot, amikor a leányt kézenfogva meg is pörgeti. Erre vonatkozik a *forгатós* elnevezés.”

Ez a megfigyelés pontosan helyes, csak a lépés leírásával kell kiegészítenünk. A jártatóst Erdély különböző pontjain ugyanígy láttam és hogy adataimat helyhez kössöm, Csíkszentdomokoson figyeltem meg a következő részleteket.

A táncosok egy üres szobában összezsúfolódva sűrű tolongásban táncolnak. A párok egymással félig szemközt állanak fel. A legény jobb kézzel a leány derekát, balkézével jobb vállát fogja. A leány ehhez képest tetszése szerint helyezkedik el. A férfi lépése a következő. Az alapállásból jobb lábbal kis kilépés lábhegyre. Utána egész kilépés dobbantással, szintén a jobb lábbal. Eközben a balláb helyben maradt. Most a balláb folytatja ugyanezt a mozdulatot. Tehát az előhaladó mozgás részletei: 1. fél kilépés lábhegyre, 2. egész kilépés ugyanazon lábbal.

3–4. Ugyanez ismételve a másik lábbal.

Ez a mozgás a táncütem szerint lassú, csoszogó haladással kisebb-nagyobb köröket ír le aszerint, ahogy a táncostársak egymásnak tért engedhetnek. A leányok ugyanezt a mozgást hátratipegéssel, tehát állandó hátrálással végzik. Csak élénkebb változat gyanánt következik be a kisebb körben forgás, amit Seprődi forgatósnek nevez, vagy a még elevenebb ugrós, amit sebes csárdásnak is nevezett. Ez a három mozgás egyazon lépéstípus variálásán alapul és a három együtt „három a tánc”, vagyis hármastánc elnevezésre számíthat. Seprődi még megjegyzi, hogy a három táncformát egy kis pihenéssel szakasztják meg Kibédén (az ő szülőfalujában) és ez a szünet vagy megszakítás *szakasztásnak* mondatik.

„A második tánc – írja Seprődi – középsebességű. Egyetlen figurája, hogy jobbról balra, balról jobbra forognak, váltakozva. A kétirányú forgatás között pedig a leányt a legény a már jelzett módon megpörgeti.” Néha a legény „csak bokázik, a leány pedig szédítő sebességgel forog, mint a pereszlen.” Ez a figura, a *forгатós* ma is megvan. Lépése gyorsabb, szökdelőbb, mint a jártatósé, de vele azonos.

Nem láttam azonban a tánc harmadik figuráját, amelyet Seprődi így jellemez: „ezt a táncot sem egészen úgy járák, mint a közismert sebes csárdást, s zenéje sem egészen az.” Főmozdulata szerinte az ugrás és így a régi *ugrós* táncnak felel meg, csak újabban kezd csárdás-szerű lenni.

Amit a székelly-táncra nézve legjellemzőbbnek tartok, az az egyazon lábbal megismételt kettős lépés. Erről vette nevét is, mert nemcsak Székelyföldön, hanem Erdélyszerte, például Nagyenyeden is ezen a néven emlegetik: *kétlépéses*.

Ennek megfelelő a tánc zenéje is. Csodálatosan egyszerű, primitív muzsika kétütemű, minden melódia nélkül, folyton váltakozó cifrázatokkal. Két hangszer és ehhez képest két zenész kell hozzá. Egyik a hegedűs, ez játssza a vezérszólamot, vagyis a dallamot pótló, de folytonosan magától improvizált cifrázatot. Ezt rendesen férfi játssza. A másik a kísérője, a *teknőgordonos*. Ez állandóan csak penget és dobol. Ezt a szerepet rendesen egy vénasszony tölti be, természetesen mindketten cigányok. A teknőgordonhoz eredetileg egy közönséges fűzfateknőből készítették az instrumentumot. Ilyent egyelőre nem tudtam beszerezni, de híradásból tudom, hogy még létezik és 2–3 húrt feszítenek reá. A csíkszentdomokosi muzsikások teknőgordonja már rendes kisbőgő (cello) volt egyenlő távolságra szerelt három húrral. A művészről ölébe fekteti a hangszert és balkezelével penget egy húrt, mindig a mélyet.

Jobb kezében kis botot tart s azzal a másik két hűrt ütögeti. Ebből áll elő az a váltogató, doboló pengetés, amely a tánc ritmusát megadja. A tekenőgordon maga és a kétlépésesnek itt leírt alakja tudomásom szerint csak Csíkban van meg. Egyes helyeken különböző táncváltozatok fejlődtek ki,

cepel, stájeres, toppantós, sántacsárdás, huszárkeringő

stb. névvel. Ezek a nevek kétségkívül idegen hatásra vallanak, de ebből nem következik, hogy a kétlépéses, a székelységnek ez a jellemző tánca maga is idegen, például német eredetű volna. A kétütemű zene olyan ősegyyszerű eleme a táncnak, amely szükségképpen ismétlődik a legkülönbözőbb népek táncfejlődésében éppen úgy, mint a kockázatos minták a szövés technikában.

A székelység másik tánca, a csúrdöngölő is kétlépéses beosztásból indul ki és egyelőre ennek részletesebb elemzése nélkül is föltehető, hogy a csúrdöngölő csak a kétlépésesnek továbbfejlett alakja, egyéni cifrázatokkal gazdagított és egyes táncként jelentkező gyors változata. Az sem lehetetlen, hogy a Seprődi-féle leírás harmadik változata, az ugrós-tánc is tulajdonképpen a csúrdöngölővel azonos.

Leírásom nyomán szembeötlik az az ellentét, amely a jól ismert magyar néptáncot az erdélyiek kétlépésesétől elkülöníti. Ugyanaz a kétütemű zene két, lényegesen különböző lépésbeosztásnak adja meg a lehetőségét. Az egyszerűbb és az ütemet híven követő beosztás a kétlépésesé: minden ütemre külön kilépés. Ezzel szemben a magyar tánc négy ütemének utolsója hangsúlytalanná válik a reáeső mozdulattal együtt. A három kilépés után a boka zárkózása csak jelentéktelen függeléke a már megtörtént hármas mozgásnak. A hármas lépés háromszor ismétlődik és a negyedik ütemben hármas bokázás és egy mozdulatlan kis szünet egészíti ki. Tehát az utolsó negyedütemek letompítása kihangsúlyozza a hármas beosztást és ennek alapján a magyar tánc éppen olyan jellegzetesen *háromlépésesnek* nevezhető, mint amilyen joggal mondják erdélyi társát kétlépésesnek.

Mint közismert tény állíthatom, hogy a kétlépéses nemcsak székely tánc, hanem az erdélyi magyarság tánca is. Ugyanígy járják például Nagyenyeden és a környező falvakban, ahol a közelben sincs székelység. És itt is a csúrdöngölő a vele váltakozó szólótánc az, amelyben a legügyesebb legények kimutatják a pontozás virtusát, amint ezt már Lázár István Alsófehér vármegye néprajzi leírásában igen szépen előadta.

Figyelemreméltó jelenség ezek mellett még az, hogy kétlépéses táncok a szűkebb Magyarország területén is vannak. Ugyanígy járják például a Kiskunságban a kunkopogóst és a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának eddigi fölvételei alapján máris föltehetjük, hogy ezt a kétlépéses táncformát, mint ősből alaptípust mindenütt

A székely táncclépés

Írta: Szilády Zoltán

2023. szeptember 05. kedd, 00:00 - Módosítás: 2023. szeptember 09. szombat, 15:22

meg fogjuk találni, ahol a magyarság körében hun-török eredetű néptörzsek telepedtek le.

Forrás: Debreceni Szemle VIII. évfolyam 6. szám. 1934. 268-270.